

“La societat ha estat molt permissiva amb la violència masclista”

Entrevista a Montserrat Comas, presidenta de l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere i vocal del Consell General del Poder Judicial

Lali Sandiumenge

Periodista

El seu primer aixecament de cadàver com a jutgessa d'instrucció va ser el d'una víctima de violència masclista...

Va ser el meu primer aixecament de cadàver com a magistrada a Barcelona, al Jutjat d'Instrucció número 3 de Barcelona. Durant la primera guàrdia que vaig fer em van trucar de l'Hospital Clínic per comunicar-me la defunció d'una dona per mort cerebral. Volien fer una petició d'extracció d'òrgans i com que hi havia la sospita que havia estat assassinada no es podia fer sense autorització judicial. L'exmarit de la dona, que en aquell moment ja estava detingut, li havia clavat tres cops de canelobre al cap, i les lesions estaven localitzades exclusivament al cervell. Aquella senyora va ajudar a donar vida a altres persones. Per primera vegada vaig constatar l'absurditat

Montserrat Comas al seu despatx particular.
Foto: Lali Sandiumenge.

de veure una persona de 42 anys que d'un dia a l'altre ha trobat la mort. Posteriorment es va saber que havia anunciat la separació al marit, un d'aquells homes que va posar per sobre la seva ideologia masclista i la va matar precisament per relacions de domini i possessió, per evitar que ella se separés. Aquest va ser el meu primer contacte amb la violència de gènere.

I la va marcar?

Sí, em va marcar. Per a mi era un cas més, però a partir d'aquell moment vaig posar tots els meus coneixements en el terreny jurídic i tot el meu compromís per incorporar-me en aquesta lluita, que és de tots i totes i en la qual, com a jutgessa, podia posar el meu gra de sorra per reduir aquestes xifres insuportables de violència que encara tenim en ple segle XXI. Era l'any noranta i recordo perfectament què vaig pensar. Per una banda, el drama humà d'aquella dona que havia perdut la vida. No tenia cap sentit que una relació que se suposa que comença per amor i afecte pogués acabar sent un infern per a moltes dones. Per l'altra, vaig pensar com era que en quinze anys de democràcia no havíem estat capaços d'avançar molt més

“La violència de gènere és l'expressió més brutal de les desigualtats que encara hi ha a la nostra societat”

en la igualtat real entre homes i dones. Algunes, potser romànticament, vam pensar que en democràcia el tema de la igualtat seria més fàcil o que els resultats serien més evidents, però la violència de gènere és l'expressió més brutal de les situacions de desigualtat que encara hi ha a la nostra societat.

I ara, tants anys després, com valora la situació?

L'Observatori és una mena de talaia privilegiada on tinc totes les dades judicials i, per tant, objectives de tot Espanya per fer una radiografia i també per ajudar a contribuir a la reflexió sobre quines són les solucions per combatre aquesta violència. Però, en part, cada dia que hi ha un assassinat em continuo interrogant com és que han passat trenta anys de democràcia i encara tenim un balanç com el de l'any passat, de 72 mortes a Espanya, 12 a Catalunya, en aquest àmbit específic de les relacions de parella o exparella. Entre el 2001 i el 2006 han mort a tot Espanya 351 dones, i 86 a Catalunya, en aquest cas comptant també el 2007.

I les morts no inclouen tota la violència...

Efectivament, no és l'únic dret que es vulnera. També es violen altres drets importants, com és el dret a la llibertat i, per tant, a no ser coaccionades ni amenaçades, o el dret a la integritat física i, per tant, a no ser agredides. Així ho demostren les dades dels jutjats de violència contra la dona, una de les opcions legislatives de la Llei de mesures de protecció integral, que es va aprovar per unanimitat el desembre del 2004 al Parlament espanyol. Van començar el juny del 2005 amb la idea de fer jutjats especialitzats i poder donar una resposta judicial més eficaç a les víctimes i, per tant, amb més sensibilització, i sobretot individualitzant molt les conductes, perquè quan parlem de violència de gènere parlem de dones en situacions de violència molt diferents i cada una requereix una resposta molt diferenciada.

Faltava sensibilització entre els jutges?

Faltaven dues coses, eficàcia i sensibilització. Eficàcia tenint en compte que de vegades es demostrava que la mateixa víctima havia de denunciar diverses vegades l'agressor. La paradoxa era que diversos jutges atenien diferents denúncies de la mateixa víctima contra el mateix agressor i no hi havia cap jutge que tingués una visió global del que passava en aquella parella. Ara es pot valorar una situació de risc. Des del juny del 2005 s'ha aconseguit una resposta judicial més eficaç cap a les víctimes de violència de gènere, sobretot en els jutjats exclusius, que només tenen aquesta competència, tant en els temes civils com penals. I això vol dir que hem acabat amb la dispersió judicial, tan enemiga de l'eficàcia judicial. La víctima sap almenys que si es decideix a denunciar, i a més vol tramitar una separació judicial, és el mateix jutjat el que s'encarrega de tot. Hem fet un pas endavant.

Ha costat també que els jutges entenguessin que és un problema social i no privat?

Crec que una de les millores importants que ha suposat la llei integral és precisament diferenciar legalment per primer cop a Espanya la violència de gènere, masclista, d'homes contra dones, fruit de situacions discriminatòries i de rols assignats tradicionalment. En l'article 1 diu que s'entén per violència de gènere la que exerceixen homes contra dones, fruit de relacions de domini i poder, i això fa que també a la judicatura per primera vegada canviïn els hàbits judicials i hi hagi una comprensió de les causes, que són culturals i històriques. La Reial Acadèmia de la Llengua Espanyola va qüestionar que es pogués parlar de gènere, per ser una paraula importada del *gender* anglès, que no tenim introduïda al diccionari, i el debat social, polític i jurídic va ser molt important, perquè finalment les paraules són mecanismes per relacionar-nos i per comprendre determinats fenòmens socials. *Gènere* es va decidir internacionalment, perquè aquesta violència és universal i succeeix a tots els països.

“La llei catalana té sàviament la visió que la denúncia penal no és l'única via de solució per a totes les dones”

La llei catalana parla de violència masclista...

Vaig fer una compareixença davant la Comissió de Dones del Parlament català el juny passat i vaig tenir l'oportunitat de fer una petita reflexió en veu alta. Vaig dir que la denominació *violència masclista* em semblava molt adequada, perquè segurament és molt més entenedora que *violència de gènere*. Es tracta una mica de dir les coses pel seu nom, perquè per violència masclista ningú no dubta que parlem de violència d'homes contra dones, fruit dels patrons culturals masclistes de discriminació cap a les dones. En aquest sentit, em sembla molt bé, perquè és molt pedagògica cap als ciutadans. D'altra banda, vaig situar, perquè es tingués en compte en el debat parlamentari, que la denominació internacional de violència de gènere es va introduir el 1993 a la primera conferència mundial de dones impulsada per l'ONU a Pequín per explicar que les causes de la violència no són per raons de sexe, de diferències biològiques entre homes i dones, sinó per factors culturals i històrics. Com que la llei autonòmica serà complementària amb la llei integral espanyola, no hi ha cap problema que s'hagi escollit aquesta denominació.

Sovint, també des dels mitjans de comunicació, es continua parlant de violència domèstica...

És un error i des de l'Observatori reclamem als periodistes que ens acompanyin en aquesta pedagogia que s'ha de fer en l'àmbit social. La llei del 2004 es diu Llei de mesures de protecció integral contra la violència de gènere i el legislador l'ha volguda denominar així per diferenciar-la de la violència domèstica. Tenim altres lleis que ja regulaven abans la violència que s'exerceix en l'àmbit familiar. Tenim bones lleis a Espanya, perquè el 1985 es va introduir en el Codi penal l'article 153, específic de violència familiar, i a més a més el 2003 es va aprovar la Llei reguladora de l'ordre de protecció, també per unanimitat, que s'aplica a totes les violències que succeeixin en l'àmbit familiar, sigui l'objecte passiu una persona menor, una de gran o un home agredit per una dona. Per tant, no hi ha cap desprotecció en l'àmbit familiar, com encara sostenen algunes crítiques injustes sobre la llei integral. No és veritat.

I què passa quan els fills també són víctimes?

La llei integral també considera violència de gènere la violència que s'exerceix contra els fills quan a més a més hi ha violència contra la dona. En aquest cas, són els jutjats de violència contra les dones els competents per investigar-ho.

S'utilitzen els fills com a xantatge?

Malauradament, sí. No tots els homes que utilitzen violència l'utilitzen també contra els fills, però sovint quan hi ha fills menors hi ha un sector d'homes que els utilitzen per provocar més violència psíquica a la mare. A vegades aquests fills menors no són només

Gràcies als moviments feministes i les associacions de dones, hi ha moltes dones que diuen prou i no estan disposades a aguantar més maltractaments.

Foto: Lali Sandiumenge.

testimonis directes de la violència del pare contra la mare, sinó que també són víctimes d'una violència psicològica directa, perquè segurament no hi ha cap violència pitjor per a un nen que presenciar de manera reiterada maltractaments del pare contra la mare i no poder-hi intervenir ni tenir capacitat de saber per què passa. Aquest és un problema molt complex, perquè els menors són segurament les persones de la llar més vulnerables.

Diria que els casos de violència masclista que arriben als jutjats són la punta de l'iceberg?

Ho són per una raó, perquè les dades de les dones mortes des del 2001 continuen demostrant any rere any que la majoria d'aquestes dones assassinades no havien posat cap denúncia abans. Per tant, l'Estat i el poders públics no sabien que hi havia situacions de violència prèvies i, per això, no s'havien acordat mesures de protecció. Però per sentit comú és molt difícil pensar que el primer acte violent en l'àmbit d'una parella és l'assassinat o l'homicidi, i tot porta a pensar que aquella dona ja patia situacions de violència o amenaces i que no ho va denunciar per raons de por, o per lligams sentimentals o dependència emocional, o perquè la víctima encara no tenia credibilitat en el sistema i no creia que presentar una denúncia o explicar-ho a serveis socials li podia donar la clau de la solució del problema, o senzillament perquè eren dones que creien que el matrimoni es podia salvar. Les nostres estadístiques demostren que l'any 2001 un 86% de les dones mortes no havien posat cap denúncia prèvia. Des d'aleshores i fins a l'any passat, hem aconseguit que el percentatge hagi disminuït i que estiguem ara en un 67% de dones que continuen sense haver denunciat. Però continuem tenint una proporció més alta de dones que pateixen en silenci situacions de violència.

“Està costant molt més del que ens pensàvem en democràcia aconseguir la igualtat real entre homes i dones”

Les xifres donen lloc a reflexions. Les morts de les dones que sí que havien posat denúncies es podrien haver evitat?

D'aquest 33% de dones que sí que havien posat denúncies l'any passat ens trobem que en un 20% dels casos hi havia ordres de protecció en vigor. I això ens enfronta amb el que estem fent ara, és a dir, la reflexió sobre com es poden millorar els sistemes de protecció de les dones a les quals els jutges han atorgat una ordre de protecció perquè hi havia una situació de risc. Una ordre de protecció no és la garantia al cent per cent per a ningú. Sí que s'està demostrant que les 90.000 ordres de protecció que hi ha atorgades a tot Espanya ajuden a salvar moltes vides i a protegir el dret a la llibertat i a la integritat física de moltes dones, però encara tenim aquests casos. El primer repte dels poders públics és aconseguir que no mori cap dona en situació d'ordre de protecció.

I l'altre 80%?

Són persones que havien presentat una denúncia, però que no havien reclamat cap ordre de protecció, perquè era el primer cop que en posaven una, o que sí que havien sol·licitat l'ordre de protecció, però que al cap d'uns mesos havien demanat que no tingués cap efecte perquè havien reprès la convivència. Hi ha tres casos en què sense dir res a la

polícia ni al jutge les dones havien reprès la convivència i hi ha un percentatge també de retirada de denúncies, un altre problema de la violència de gènere que no succeeix en altres fenòmens delictius, perquè part de la idiosincràsia del problema és aquesta relació sentimental que uneix la víctima amb l'agressor.

Per què una dona retira una denúncia o aguanta tota la vida un marit així?

Hi ha una mica de tot. Hi ha violències puntuals que després desencadenen una violència màxima, com un homicidi, en què la dona no podia pensar que tindria lloc una situació tan irreversible. Hi ha dones que no han reaccionat en la primera situació d'acte violent i aleshores, quan es reitera, es crea una dependència emocional en què ella no té prou llibertat per poder decidir. La dependència emocional explica per què aquestes dones no poden prendre decisions amb llibertat que altres dones sí que prendríem. Per això la recuperació psicològica de les víctimes és tan important, perquè la denúncia no és la garantia que les dones se'n sortiran. I hem d'acceptar aquest percentatge de dones que sí que estan en situació de llibertat per poder decidir i que, pel que sigui, decideixen mantenir la relació i no separar-se.

Què passa amb la violència psicològica? Es denuncia? És fàcil per a un jutge dictaminar-ne una situació de risc?

És de les violències més difícils de provar. El Codi penal la preveu com un tipus específic i diferenciat de la violència física, perquè fins i tot pot ser més greu per a la salut de la dona i perquè és tan subtil que pot anar minant l'autoestima. És la que costa més que la mateixa víctima reconegui, detecti i accepti, i un cop ho ha fet és més difícil de provar davant els serveis socials i sobretot en el terreny penal. A banda del testimoni de la víctima, cal la corroboració d'informes psicològics, psiquiàtrics o mèdics forenses. Els percentatges de denúncies demostren que de tots els actes violents aquest és dels que menys arriben als nostres jutjats, entre altres raons perquè en la cultura mèdica està molt assumit que quan hi ha violència física i la persona ha passat per l'ambulatori o l'hospital se n'ha de fer una còpia i enviar-la al jutjat de guàrdia, però no passa el mateix en la psíquica. Hi ha metges que continuen pensant que la confidencialitat amb la pacient no s'ha de trencar i ho mantenen en silenci. Estic convençuda que a Espanya i a Catalunya hi ha dones que són en mans de psicòlegs i psiquiatres per aquest motiu i no ho sabem.

“La violència psicològica és una de les més difícils de provar tot i que pot ser més greu per a la salut de la dona perquè pot anar minvant l'autoestima”

La violència de gènere ha augmentat o ara es denuncia més?

Des que s'estan adoptant tantes mesures hi ha un increment de denúncies cada any. Els experts ho valorem positivament, perquè sabem que és un crim encara ara amb moltes xifres negres. Estem aconseguint que emergeixin situacions de violència que fa deu o quinze anys no s'haguessin denunciat, perquè ni les dones tenien els recursos que tenen ara ni tenien credibilitat en el sistema, perquè el sistema no estava preparat, i perquè durant molts anys la cultura imperant era aguantar. Ara, per sort, s'ha fet un procés molt important en el camí

cap a la independència i en la lluita per la igualtat real entre homes i dones. Gràcies als moviments feministes i les associacions de dones, hi ha moltes dones que estan fent el recorregut de dir prou i no estan disposades a aguantar més maltractaments.

L'evolució lògica seria que les dones denunciïn més i que els homes són menys violents?

Ja voldríem que fos així! A mesura que hi ha hagut aquesta evolució positiva la contradicció és que en paral·lel hi ha un sector d'homes que no han canviat els patrons culturals. Per això he dit de vegades que hi ha dones que en el camí cap a la llibertat perden la vida i que això fa vint anys no passava, perquè les dones no se separaven, les dones aguantaven en el matrimoni i ni tan sols plantejaven la separació. Un dels efectes que té la lluita per la independència és aquest repunt tan àlgid, tan absolutament desproporcionat i sanguinari que suposa tenir 12 dones mortes a Catalunya i 72 a Espanya l'any passat. No vull ser triomfalista, però tinc la convicció que, tot i que estem en un dels moments més alts de nombre de mortes, en algun moment aquest repunt baixarà.

Hi ha la percepció que en aquest repunt hi ha una contribució important de la comunitat estrangera que viu a Espanya. Què diuen les xifres sobre això?

Les xifres diuen que de les 72 dones mortes l'any passat el 40% eren víctimes estrangeres. En deu dels casos, els imputats són espanyols, però així i tot tenim un 35% d'imputats estrangers. Si fem la relació entre la població estrangera censada a Espanya, al voltant de 8 milions, i l'espanyola, uns 40 milions, les dones mortes estrangeres i els imputats estrangers hi estan sobrerrepresentats. Per tant, no hem de defugir que en el procés d'integració dels estrangers tenim un problema afegit: hi ha determinades cultures molt més endarrerides que la nostra en relació amb el masclisme i en la lluita per la llibertat real entre dones i homes, perquè algunes ni tan sols han qüestionat les situacions de discriminació. I això explica que hi hagi proporcionalment més maltractadors entre la població estrangera que entre la nacional. No ens n'hem de sorprendre, perquè les causes són culturals.

El que sí que sorprèn és que els estudis diuen que als països nòrdics també és un problema greu... Què passa?

És molt preocupant, efectivament, perquè fa molts més anys que tenen democràcia i molts més recorreguts en polítiques d'igualtat, però les xifres demostren que totes les societats de l'entorn europeu estan afectades com nosaltres, amb xifres desoladores. La igualtat formal fa més temps que la tenen resolta que no a Espanya, però de situacions de discriminació n'hi ha cada dia i en tots els àmbits i la persistència dels patrons culturals masclistes està més arrelada a la societat del que ens pensem, segurament perquè durant dècades la societat ha estat molt permissiva amb la violència masculina. Si a Espanya hi hagués 72 persones mortes per ETA, em pregunto si la societat no seria cada dia al carrer exigint mesures, perquè no es podria tolerar. I no és que compari les dues xacres

“Si a Espanya hi hagués 72 persones mortes per ETA, em pregunto si la societat no seria cada dia al carrer exigint mesures, perquè no es podria tolerar”

Montserrat Comas va assistir a la sessió del Ple del Parlament que va aprovar la Llei. Foto: Isabel Muntané.

socials, perquè les causes són a les antípodes, però ho poso com a exemple del fet que malgrat que hem guanyat molt en sensibilització social, la implicació de la societat i els poders públics no és tan elevada o tan compromesa com en altres xacres socials, com pot ser el terrorisme. Això explica per què hi ha veïns d'una dona que ha mort que diuen "això es veia a venir". Així com ningú no dubta ni un minut de trucar a la policia quan veu un presumpte lladre que entra per la finestra del veí, no hi ha la mateixa comprensió que aquest és un fenomen delictiu que requereix la implicació dels familiars, dels veïns i de la societat i que no és ficar-se a casa de l'altre. En tant que és una vulneració de drets humans, et pertoca implicar-t'hi.

Es manté aquella mentalitat d'"ella s'ho ha buscat"?

Encara hi és, però crec que és minoritària. Però encara moltes persones pensen "allà ella", "que ho resolgui ella" i "la culpa la té ella d'aguantar-ho", sense analitzar que de vegades, quan la violència ja és reiterada, es crea una espiral en què si no és amb ajuda la realitat demostra que les dones no se'n surten.

"Hi ha homes encara al segle XXI que creuen que la parella és de la seva propietat"

I com és l'agressor?

No es pot parlar d'un sol perfil. Hi ha un denominador comú i és que en la majoria de casos actua per mantenir relacions de control, de poder o de discriminació.

Després ja hi ha unes diferències tan importants que ens han portat a dir als experts que en els maltractaments no hi ha fronteres, ni en l'edat, ni en la cultura social, ni els àmbits professionals, ni en els territoris. És un problema universal, que tenim a totes les societats. El denominador comú són els patrons masclistes. Hi ha homes encara al segle XXI que creuen que la parella és de la seva propietat.

Es la violència més primitiva? Més irracional?

No és irracional, perquè el maltractador en té plena consciència i això ho demostren els nostres estudis. Hi ha més condemnes per assassinats que homicidis i, per tant, planificació. Lluny del mite que els maltractadors actuen i maten perquè són bojos, l'últim estudi de l'Observatori demostra que només en un 20% de casos en el judici se'ls ha reconegut un atenuant per addicció a les drogues o a l'alcohol o per alguna malaltia o patologia de tipus psiquiàtric. El que vol dir és que de cada cent casos només vint tenen un atenuant, per tant, hi ha vuitanta homes, fets provats i sentències fermes, que quan van planificar el crim tenien plena consciència del mal que volien causar. I aquesta és l'explicació del perquè després s'entreguen. N'hi ha un percentatge altíssim que confessen i expliquen el que han fet, perquè és una manera de reafirmar que ho volien fer, ho han fet i ara que rebin el càstig que es mereixen.

Què es fa amb els agressors o què s'hauria de fer?

Catalunya, per sort, és la comunitat autònoma juntament amb el País Basc on tenim més avançada la reinserció social dels condemnats per violència de gènere. L'experiència que es va dur a terme a Catalunya de reclamar competències en l'àmbit penitenciari va fer que el Govern autonòmic assumís amb més compromís el vessant de compliment de pena, ja fos fora o dins del centre penitenciari. I això explica que també en violència de gènere el Govern català s'hagi preocupat de tenir programes formatius i de reinserció social dels maltractadors molt més avançats que els que hi ha a Espanya, on aquesta és una de les grans assignatures pendents de la llei integral. En els centres penitenciaris es fan programes específics per als maltractadors, però no per als condemnats que no han d'ingressar a la presó perquè és la primera condemna o la pena és inferior a dos anys. En canvi, a Catalunya sí que estan funcionant des de fa temps. La valoració és molt positiva en aquest vessant, perquè tot el que fem per recuperar els maltractadors condemnats és alhora un servei a les víctimes i, quan hi ha fills menors, als fills menors.

Deia abans que la llei catalana complementa l'espanyola. En quins àmbits?

Benvinguda la llei del Parlament, perquè ha fet una opció que a mi m'agrada molt, que és preveure tot tipus de violència de gènere. En té una visió molt més completa, perquè la violència que reben les dones per motius de gènere no finalitza en l'àmbit de la parella, sinó que també inclou els abusos sexuals o l'assetjament laboral, o la violència sexual al carrer i per desconeguts i per raons de ser dona. La llei és un complement, perquè hi ha competències que en ser d'àmbit estatal no poden ser abordades en la llei autonòmica, però la regulació que fa el projecte de llei per combatre la violència de gènere en el ter-

L'any passat Catalunya va ser una de les comunitats on es van presentar més denúncies per actes violents en l'àmbit de la parella o exparella.

Foto: Lali Sandiumenge.

reny preventiu, de l'educació, cultural, tota la creació de la xarxa social i de les ajudes socials, econòmiques i de recuperació integral de les víctimes, de totes les lleis autonòmiques que conec, aquesta és de les més avançades.

Per exemple?

Per exemple, perquè posa l'accent en una cosa en què jo estic molt d'acord, que és la importància que tenen els ens locals per la proximitat amb els problemes dels ciutadans i l'ajuda econòmica que han de rebre perquè la llei es pugui desplegar, sobretot en aquestes ciutats petites o pobles del món rural, on es demostra que hi ha tanta violència com al món urbà i on a les dones els costa trobar recursos. I una altra cosa que em sembla molt important i que millora la llei espanyola és que no vincula la prova de la violència de gènere a la presentació d'un ordre de protecció. Això és molt important, perquè és la crítica que s'ha fet a la llei espanyola, i que jo comparteixo. En canvi, en l'article 7 de la llei catalana s'estableixen una sèrie de possibles formes d'acreditar la violència més àmplies que l'ordre de protecció, i s'admet que hi ha situacions de violència en què ni les mateixes dones demanen ordre de protecció. La llei catalana té sàviament aquesta visió del fet que la denúncia penal no és l'única via de solució per a totes les dones.

Quina és la situació a Catalunya?

L'any passat Catalunya va ser la cinquena comunitat autònoma en presentació de denúncies per actes violents en l'àmbit de la parella o exparella en relació amb la taxa de població. Quina lectura en faig? Que tenim un problema tan important com a la resta de

comunitat autònomes, que la xifra d'onze dones mortes l'any passat és important per deduir que tenim un problema d'una gran envergadura. Voldria afegir que al meu entendre aquesta no és una lluita de dones contra homes, és una lluita de tota la societat i, per tant, com més implicació hi hagi d'homes millor, perquè és una lluita de tots contra la injustícia i la discriminació.

“Això és un càncer social i sóc molt conscient que ens costarà superar-lo”

Com a presidenta de l'Observatori, què voldria aconseguir? Quin és el seu somni?

Que algun dia siguem capaços de despertar-nos sense que hi hagi un assassinat a Espanya i a Catalunya. Crec que estem lluny d'aconseguir-ho, perquè el resultat de les lleis acostumen a ser irreversibles i segurs, però lents, i tenint en compte que això és un càncer social, sóc molt conscient que ens costarà superar-lo. És un combat a mitjà i llarg termini, però no és una utopia.